

UOT 373.3/5

Aida Əhliman qızı Əliyeva
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertant
Gəncə Dövlət Universiteti

KİÇİKYAŞLI MƏKTƏBLİLƏRİN MÜSTƏQİL İŞLƏRİNİN TƏŞKİLİNİN BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ

Aida Axliman gızı Алиева
диссертант по программе доктора философии
Гянджинский государственный университет

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Aida Ahliman Aliyeva
doctorial student in the program of doctor of philosophy
Ganja State University

SOME QUESTIONS OF ORGANIZING INDEPENDENT WORK OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Xülasə. Sinifdə, o cümlədən həyat bilgisi dərslərində müstəqil işlərə yer ayrılması son dərəcə zəruridir. Zəruridir ona görə ki, müstəqil işlər iradəni tərbiyə edir, əmək qabiliyyətini inkişaf etdirir, şagirdlərin intizamını qaydaya salır. Müstəqilliyin inkişafına nail olmaq üçün onun müstəqil fəaliyyət istəyi daim dəstəklənməlidir. İstər həyat bilgisi dərslərində, istərsə də digər fənlərin (Azərbaycan dili, riyaziyyat, musiqi, təsviri incəsənət, texnologiya və s.) tədrisi zamanı.

Məqalədə kiçikyaşlı məktəblilərin müstəqil işlərinin bəzi məsələləri nəzərdən keçirilir.

Açar sözlər: *kiçikyaşlı məktəbli, müəllim, təlim prosesi, müstəqil iş, müstəqil işin təşkili*

Резюме. Крайне необходимо выделить место для самостоятельной работы на уроке, в том числе уроков жизни. Это необходимо, потому что самостоятельная работа воспитывает волю, развивает трудоспособность, регулирует дисциплину учащихся. Для достижения развития самостоятельности следует постоянно поддерживать его стремление к самостоятельным действиям. Как на уроках жизни, так и при преподавании других предметов (азербайджанский язык, математика, музыка, изобразительное искусство, технология и т.д.).

В статье рассматриваются некоторые вопросы самостоятельной работы младших школьников.

Ключевые слова: *учащийся начальной школы, учитель, учебный процесс, самостоятельная работа, организация самостоятельной работы*

Summary. It is imperative to allocate space for independent work in the classroom, including life lessons. This is necessary because independent work educates the will, develops working capacity, and regulates the discipline of students. To achieve the development of independence, it is necessary to constantly support his desire for independent action. Both in life lessons and in teaching other subjects (Azerbaijani language, mathematics, music, fine arts, technology, etc.).

The article deals with some issues of independent work of younger students.

Keywords: *elementary school student, teacher, educational process, independent work, organization of independent work*

Mövcud ədəbiyyatda “müstəqillik” anlayışı, adətən şəxsiyyətin keyfiyyəti kimi nəzərdən keçirilir. Müstəqillik uşağın həyatının bu və ya

digər mərhələlərində onun davranışında öz ifadəsini tapır. Müstəqillik istəyi kəskinləşdirə (alovlandıra) də, azalda (söndürə) də bilər. Ha-

zırda müstəqil işə istər ibtidai, istərsə də ibtidai siniflərdə müraciət edilir. Müstəqil iş məktəblilərin idrak qabiliyyətlərinin və idrak müstəqilliyinin inkişafına öz köməyini göstərir.

Müstəqil iş mühüm idrak təlim fəaliyyətidir. Onun vasitəsilə şagirdin zehni və praktik əməliyyatları, təfəkkürünün çevikliyi meydana çıxır.

Sinifdə, o cümlədən həyat bilgisi dərslərində müstəqil işlərə yer ayrılması son dərəcə zəruridir. Zəruridir ona görə ki, müstəqil işlər iradəni tərbiyə edir, əmək qabiliyyətini inkişaf etdirir, şagirdlərin intizamını qaydaya salır.

Müstəqilliyin inkişafına nail olmaq üçün şagirdin müstəqil fəaliyyət istəyi daim dəstəklənməlidir, istər həyat bilgisi dərslərində, istərsə də digər fənlərin (Azərbaycan dili, riyaziyyat, musiqi, təsviri incəsənət, texnologiya və s.) tədrisi zamanı.

Yaddaşın, nitqin təfəkkürün, qavrayışın, diqqətin, və s.-in inkişaf səviyyəsi müstəqilliyin formalaşmasına blavasitə öz təsirini göstərir. Müstəqilliyə yiyələnmiş kiçik yaşlı məktəbli ona verilən tapşırıqları yerinə yetirmək, qarşısına çıxan problemləri həll etmək, məqsədinə çatmaq, çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün necə hərəkət etməli olduğunu öyrənir. Maraqlar və istəklər, zəruri ehtiyac və tələbatlar, emosiyalar, münasibət və ideallar müstəqilliyin meydana gəlməsindən və formalaşdırılmasından ötrü təhrikəddici və ruhlandırıcı qüvvə kimi özünü göstərir.

Müstəqilliyin inkişaf səviyyəsi daha mürəkkəb fəaliyyətə keçid imkanları ilə səciyyələnir və motivasiya anlayışı ilə sıx bağlı olur.

Müstəqil fəaliyyətin səmərəliliyi üçün qarşıya məqsədin qoyulması, başqa sözlə, məqsəd-qoyma bacarığı tələb edilir.

Həyat bilgisi fənni üzrə məşğələlərdə müstəqil fəaliyyətin təşkili aşağıdakı müstəqil iş formaları həyata keçirilir:

1) elektron daşıyıcılarla, dərsliklərlə, ədəbi mənbələrlə tədris işi;

2) uşaq filmlərinə filmlərə, uşaq və yeniyetmələr üçün nəzərdə tutulmuş teatr tamaşalarına tamaşa etmək, radio, televiziya proqramlarını dinləmək, internet resurslarından faydalanmaq və s.

3) yeni proqram materialının müstəqil şəkildə öyrənilməsi və təkrarı.

Pedaqogika elmi idrak fəaliyyətinə təhsil alanın, o cümlədən kiçikyaşlı məktəblinin biliyə təbii istəyi kimi yanaşır. Müstəqil işlərin təməlini idrak fəaliyyəti, başqa sözlə, biliklərin əldə edilməsinə, elmə və idrakın elmi metodlarına istinada yönəlmiş fəaliyyət təşkil edir. İdrak fəaliyyəti müstəqilliklə sıx, qırılmaz tellərlə bağlıdır. Bu zaman idrak fəaliyyəti bir yandan fəaliyyət, eyni zamanda xarakter xüsusiyyəti kimi təqdim olunur. Müstəqil fəaliyyət nəticəsində meydana gələn idrak fəaliyyəti təlim prosesində hərəkətverici qüvvə kimi çıxış edir. Öyrənmənin qarşısında dayanan yeni tələblər yalnız fənn nəticələrinə deyil, həm də meta-fənn və şəxsi nəticələrə nail olmağa istiqamətləndiyindən hazırda müəllimlərin fəaliyyəti də müstəqilliyin inkişafına yönəlib.

Müəllimin vəzifəsi kiçikyaşlı məktəblilərin müstəqil fəaliyyətlərini planlaşdırmaqdan, qarşıya konkret məqsəd qoymaqdan ibarət olmalıdır.

Şagird müstəqil idrak işi ilə biliklərə yiyələnir, şifahi məlumatı dinləmək və anlamaq, təhlil etmək, materialı anlamaq və məlumatları təhlil etmək bacarıqlarına sahib olur. Yeni biliklərin dərk edilməsi nəticəsində yaradıcı dərkətmə yolu ilə əqli qabiliyyətlərin inkişafı prosesi həyata keçir.

Müasir pedaqoji texnologiyalar sinif sistemə fəal şəkildə daxil olan, müəllim-şagird birgə təlim fəaliyyətini təmin edən təlimin fəaliyyət aspektinin gücləndirilməsi ilə əlaqələndirilir.

İdrak fəaliyyəti, adətən müstəqil fəaliyyətdə təzahür edir. Təhsilalanlara, o cümlədən kiçikyaşlı məktəblilərə aydınlaşdırmağı, müşahidə və təhlil etməyi, sistemləşdirməyi, proqnozlaşdırmağı öyrətmək lazım gəlir. Təlim prosesində şagirdlərin yeni biliklərə yiyələnmək üçün müstəqil fəaliyyətinin stimulu ətraf aləmə dair biliklərə olan tələbatdır, yəni müstəqil təlim fəaliyyəti ilə müşayiət olunan idrak fəaliyyətidir.

Deməli, təlim prosesində müstəqil fəaliyyət hərəkətverici qüvvə hesab olunur. İdrak fəaliyyəti şəxsiyyət xüsusiyyəti kimi müstəqil fəaliyyətdə formalaşır və inkişaf edir.

Təlim prosesində bir sıra müstəqil işlərdən faydalanmaq mümkündür. Onların hər biri yüksək səviyyədə özünüdərk və məsuliyyət, intizam və düşüncə tələb edir.

Haqqında danışılan şəxsiyyət xüsusiyyətləri məktəblinin idrak fəaliyyətinin səviyyəsini

səciyyələndirir. Müstəqil işin həyata keçirilməsi zamanı şagirdin daxili motivasiyasının rolu böyükdür ki, bu da sistemli-fəaliyyət yanaşmasının əsas prinsipində öz ifadəsini tapır.

Sınıfdə təşkil olunan müstəqil işlər dərindən sonrakı fəaliyyətin, o cümlədən ev tapşırıqların icrası zamanı idrak fəaliyyətinin inkişafına kömək göstərir.

Tələbənin müstəqil işi müstəqillik tərbiyyəsinin mühüm vasitəsidir. Kiçikyaşlı məktəbliləri əhatə edən müstəqil iş həm də bəzi şagirdlər üçün bir sıra çətinliklər yaradır. İlk növbədə emosional və zehni stress meydana gətirir, bir çox suallar və səhvlər, şübhələr və narahatlıqlara səbəb olur.

Şagirdlərin sistemli şəkildə təşkil olunmuş müstəqil idraki fəaliyyəti təhsilin keyfiyyətini xeyli dərəcədə artırır.

Kiçikyaşlı məktəblilərin müstəqil işinin səmərəli təşkili üçün sinif müəllimi onun təşkili prinsiplərindən (elmilik prinsipi, sistemlilik və ardıcılıq prinsipi; müvafiqlik prinsipi; əlçatanlıq prinsipi; əyanilik prinsipi; ev tapşırığının vaxtının və həcmnin elmi əsaslarla hesablanması prinsipi və s.) xəbərdar olmalı, həmin prinsipləri öz fəaliyyətində əsas tutmalıdır.

Tədris prosesində şagirdlər öz bacarıq və qabiliyyətlərini nümayiş etdirmək üçün müxtəlif növ müstəqil təhsil və yaradıcılıq fəaliyyətlərinə cəlb olunmalıdırlar.

Kiçikyaşlı məktəblilərin müstəqil fəaliyyətləri reproduktiv və yaradıcı prosesləri özündə birləşdirir. Onun üç səviyyəsi vardır: 1) reproduktiv fəaliyyət (tədris materialına yiyələnmə, model üzrə yerinə yetirilən müstəqil işin öyrədilməsi: problemlərin həlli, cədvəllərin, diaqramların tərtibi; məqsəd bilikləri möhkəmləndirmək, bacarıq və vərdislərin formalaşdırılmasıdır); 2) reproduktiv və praktik fəaliyyət (tədris materialının öz təcrübəsinə əsaslanaraq mənimsənilməsi, materialın praktikada, fəaliyyətdə, müstəqil iş zamanı yoxlanılması, plan, tezislər, annotasiyalar hazırlanır); 3) yaradıcı fəaliyyət (məktəbli müstəqil şəkildə həyata keçirilən işin vasitə və metodlarını seçib ayırma, proqram materialını tənqidi qiymətləndirməli və məhsuldar düşüncə və fəaliyyət üçün faydalanmalıdır

Kiçikyaşlı məktəblilərin müstəqil işlərinin düzgün və səmərəli təşkilindən ötrü bir sıra şərt-

lərə əməl olunmalıdır. Onları diqqət mərkəzinə gətirək:

-müəllimlərin müstəqil işin səmərəli təşkilinə hazır olması;

-bu və ya digər fənn üzrə tədris-metodik kompleksin təsviri, məzmunu və vaxtı göstərilməklə məktəblinin özünüinkişaf səviyyəsinə nəzarət formaları və vasitələrinin mövcudluğu. onların həyata keçirilməsi;

-kompüter və telekommunikasiya avadanlıqları ilə təminat;

-həyat bilgi fənninin məqsəd və vəzifələrindən, mürəkkəblik səviyyəsindən və praktika-da aktuallığından asılı olaraq müstəqil işin formasının seçilməsi;

-tədris, didaktik və tədris materiallarının mövcudluğu, kitabxananın zəruri ədəbiyyatla təchiz edilməsi;

-I-IV siniflərdə təlimin gedişində ayrı-ayrı fənlərin tədrisi prosesində müstəqil işlər – tapşırıqların fərdiləşdirilməsi əsas götürülməklə təşkil olunmalı, hər bir şagirdin hazırlıq səviyyəsi və meyli nəzərə alınmalıdır;

-fənlərarası müstəqil işlərin və layihələrin tətbiqi

-innovativ texnologiyaların tətbiqi (kiçikyaşlı məktəblilərin müxtəlif məlumat mənbələrinə sərbəst çıxışını təmin edən və elektron təlim vasitələrindən istifadə üçün optimal şərait yaranan texniki vasitələr kompleksi);

-müstəqil iş sahəsində şagirdlərin optimal yükü;

-müstəqil işin monitorinq sistemi fərdi, inkişaf edən oriyentasiya və yaradıcı xarakter daşımalı, özünə nəzarətlə əlaqəli olmalı, hər şeydən əvvəl şagirdin özünə lazımlı və faydalı olmalıdır;

-müstəqil işin təşkilinin müxtəlif formalarından faydalanmaq ibtidai sinif şagirdlərinin idrak fəaliyyətini səmərəli şəkildə stimullaşdırmağa imkan verir və s..

Problemin aktuallığı. Müstəqil işlərin təşkili kiçikyaşlı məktəblilərin yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirir, onların fəallıqlarını artırır. Ona görə də problem aktualdır.

Problemin yeniliyi. Kiçikyaşlı məktəblilərin müstəqil işlərinin bəzi məsələlərinə münasibət bildirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılar üçün faydalı olacaqdır.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, A.N. Pedaqogika: Müntəxəbat: Ali təhsil müəssisələri üçün dərs vəsaiti / A.N. Abbasov, R.R. Məmmədzaadə, L.A. Məmmədli. -Bakı: -Mütərcim, -2021. – 608 s.
2. Abbasov, A.N. Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi: Müntəxəbat: Ali təhsil müəssisələri üçün dərslik / A.N. Abbasov, L.A. Məmmədli., İ.B. Əmirəliyeva. -Bakı: -Mütərcim. -2022.
3. Məmmədli, L.A. Pedaqogika nəzəriyyəsi (Müntəxəbat): Ali təhsil müəssisələri üçün dərs vəsaiti / L.A. Məmmədli. -Bakı: -Mütərcim. -2022. -232 s.

E-mail: ay-ka20@hotmail.com

Rəyçilər: *ped.elm.dok., prof. A.N. Abbasov,*
ped.ü.fəls.dok. L.A. Məmmədli

Redaksiyaya daxil olub: 06.06.2022